

LOKALT ENGASJEMENT I DEN SPANSKE BORGERKRIGEN 1936 -1939

Geirmund Ihle

Et utbombet Barcelona. (Steffens album)

"Jeg kom til Barcelona sent en kveld med toget fra Port Bon. Det hadde tatt 15-16 timer å tilbakelegge den strekning som ellers tilbakelegges på to-tre timer. (...) Og da vi sent på kveld kjørte inn til Barcelona stoppet toget i byens utkant. Barcelonas jernbanestasjon var bombardert og skinnene revet opp i flere kilometer," skriver i Elias Steffens i en reisebeskrivelse fra 1938. Steffens hadde i sin ungdom vært til sjøs og den gang også besøkt Barcelona. Ved det nye møtet erindrer han skjønnheten han hadde sett i sin ungdom, 20 år tidligere: "De grønne daler hvor appelsin- og olivenlundene sto tett i tett, hvor vinrankenes grønne plantasjer strakk seg oppover åssidene og hvor bomullsmarkenes hvite blomster gynget i vinden som et fløyelsblødt teppe. Verdens herligste by." Foto: Privat

---

Det er lite vi kan gjøre. Men det som kan gjøres skal komme dem til gode som forsvarer seg mot overfallsmennene. Om det må det ikke være noen tvil. La oss da prøve å innrette oss slik, at vi virkelig gjør det lille som kan gjøres. Over hele landet må det samles inn til våre spanske brødre og søstre, til de sårede soldater, til de lidende kvinner og barn. Det må samles inn penger som kan brukes til legemidler og mat. Det må også undersøkes om det kan organiseres en større matforsendelse nedover. Innsamlingen må nå ut til hver en som vil hjelpe. Den må organiseres av komiteer på et bredt grunnlag. Hele det demokratiske Norge må yte sin hjelp (Halvorsen 2003).

I 1936 var den 26-årige Trygve Bratteli redaktør av AUFs avis Arbeiderungdommen. Og det var han som i desember dette året mante til full oppslutning om den landsomfattende innsamling av penger som kunne finansiere hjelpen og bistanden til de demokratiske krefter i Spania. Ved valget 1936 hadde en folkefront av ulike grupper og partier på venstresiden fått flertall og regjeringsmakten. Det utløste sterke reaksjoner blant de militære ledere, deler av kirken og den spanske høyresiden. Resultatet var en borgerkrig som skulle vedvare fram til 1939.

Over hele Europa kom det til sterke reaksjoner. I betydelig grad reflekterte dette engasjementet også ulike holdninger og motsetninger mellom høyre- og venstresiden. Denne striden preget også i stor grad mye av den offentlige debatt hjemme i Norge. Og her ble det ikke spart på adjektivene når man skulle beskrive sine motstandere:

”La Tidens Tegn og Aftenposten med sine fascistsympatier bli sittende alene igjen og være sure og gretne fordi vårt folk viser sin frihetsvilje,” skrev 26-åringen som 35 år senere ble norsk statsminister. (Halvorsen 2003)

NOVEMBER 1936-LOSTARTER PENGEINNSAMLING TIL SPANIA

Det var i november 1936 at LO tok initiativet til en landsomfattende pengeinnsamling til ofrene for borgerkrigen i Spania. Arbeidet skulle desentraliseres med opprettelse av arbeidsgrupper rundt om i byer og tettsteder, eller de lokale samorganisasjoner skulle stå ansvarlige for dette arbeidet. Når det i denne situasjon ble LO alene, og ikke Arbeiderpartiet, som i første rekke stilte seg i spissen for å organisere pengeinnsamlingen, hadde dette sine klare politiske årsaker: Året i forveien hadde Arbeiderpartiet fått regjeringsmakten. Johan Nygaardsvold dannet regjering. Historieprofessoren Halvdan Koht ble utenriksminister. Selv om det ikke var noen tvil om hvor regjeringens og partiets sympati lå i Spania-konflikten, ble det aldri gitt noen offisiell støtte til det innsamlingsarbeid som nå ble iverksatt. I særlig grad var den aldrende, men usedvanlig lærde utenriksminister Koht, forsiktig i dette spørsmålet. Her skulle det offisielle Norge følge den såkalte ”ikke-innblandings-politikken,” eller non-intervensjonslinjen som det het.

Den offisielle norske holdningen i dette spørsmålet ble altså preget av stor varsomhet. Dette hadde åpenbart også sammenheng med at den sittende arbeiderpartiregjering var i mindretall på Stortinget. På borgerlig hold her hjemme var det, særlig i de mer konservative kretser, betydelig sympati for Franco-sidens opprør mot den valgte regjering.

RASK OPPSTART I HAUGESUND

De forskjellige oppfatninger av utviklingen i Spania finner vi også igjen på lokalplanet i Haugesund. I 1930-årene var lokalavisene fremdeles mer eller mindre utpregede partiorganer, også i Haugesund. Høyreavisen

Maskinformann Ingv. Tvedt

Oppe: Maskinformann Ingvald Tvedt

Foto: Haugesund Elektrisitetsverk gjennom 150 år. 1909-1959 s. 119

Høyre: Side 4 i Kassabok for den lokale spaniakomite i Haugesund. 1936.

Haugesunds Dagblad fastholdt i juli 1936 langt på vei at Francos opprør mot den lovlig valgte regjering i betydelig grad var berettiget, mens venstreorganet Haugesunds Avis mente Spanias indre problemer skyldtes ”de sosiale forhold hvor Spania har ligget langt tilbake, kirkens verdslige maktstilling og enkelte politikeres og herremenns overgrep” (Halvorsen, 2003). Dette var et syn som også den mindre toneangivende avisen Hauland Arbeiderblad delte. Og vi kan også gå ut fra at disse høyst ulike meningene mer eller mindre reflekterte ulike oppfatninger hos folk flest.

Parolen fra Landsorganisasjonen (LO) om å iverksette lokale innsamlingsaksjoner over hele landet, ble altså sendt ut i november 1936. Og i Haugesund har det åpenbart blitt reagert meget raskt. De valgte tillitsmenn i 1930-årene var dyktige organisasjonsfolk. Selv om deres formelle kompetanse som regel innskrenket seg til en 7-årig folkeskole, hadde de gjennom et aktivt organisasjonsarbeid lært i livets skole. Det ble nå sendt ut skriv til alle de berørte fagorganisasjoner i regionen med anmodning om økonomisk støtte og iverksetting av andre inntektsbringende tiltak og prosjekter.

I Haugesund kom organiseringen av innsamlingsarbeidet i gang allerede samme måned som LO gjorde sitt vedtak. Ingvald Tvedt ble engasjert som kasserer og koordinator for prosjektet. Tvedt var verkstedarbeider og mangeårig aktiv i Jern & Metall på lokalplanet. I etterkrigsårene satt han i flere år som medlem av bystyret og formannskapet. Olai Vestvik og Nils E. Nilsen ble oppnevnt som lokale revisorer for innsamlingsarbeidet. Sistnevnte var i en årrekke blant byens kjente politikere, både som ordfører og stortingsrepresentant i etterkrigsårene.

Alle regnskapene for den lokale innsamlingen er

Kassa for 1936-37

år	dato	udgiftsbilag nr.		indtækt.	Debet	Kredit
1937			Transport		1623 92	1333 84
"	14/12	17	Den norske Kreditbank			2000 00
"	"	18	Anonse Hged. Hgis			8 00
"	"	19	" "			8 00
"	16/12		Bidrag ved. H. A.	38	7 00	
"	20/12		Murerforbundet Hged.	39	15 00	
"	23/12		Hged. Havne og Transport	40	124 00	
1938	8/1		Fem fyrvakter Johnson ved H. A.	H1	3 00	
"	"		Resseholdere fra J. Seindfor			5 00
				V	1772 92	V 1555 26

Kassa beholdning pr. 8/1-38

217 66

Ingv. Tvedt
pr. t. Kasserer.

Revident og funnet i den
Kassen efterlignet.
Haugesund 10/1 1938

Overshik Aug. Hansen

Lise Lindbæk i Haugesund tirsdag.

*En foredrags-
begivenhet av
de sjeldne.*

Tirsdag kommer den kjente journalist, magister Lise Lindbæk til Haugesund for aa holde foredrag om den spanske borgerkrigen.

Lise Lindbæk, som nettop har avsluttet en foredragsturne i Sverige, er en sjelden dyktig taler. Som krigskorrespondent har hun tilbragt over et aar bak den spanske fronten og hun kjenner derfor bedre enn noen annen den spanske frihetskampen. Vi kan derfor trygt si paa forhaand at det foredrag hun kommer til aa holde i Totalen tirsdag blir en begivenhet som en vil huske lenge.

Gaa og hør henne! Entreen er satt saa lavt som 50 øre, og da overskuddet gaar til Spania-hjelpen bør ogsaa det bidra til at lokalet blir fylt til trengsel.

heldigvis bevart i en beskjeden protokoll som er blitt tatt vare på. Kassa for den lokale Spaniakomite Haugesund. 1936. står det på omslaget. Regnskapene er ført med nøyaktighet. Revisorene kan hver gang bekrefte at regnskapene stemmer med bilagene, og at kassabeholdninger "er til stede".

De aller første innføringer i protokollen er datert 1. desember 1936. Sild- Brygge og Løsarbeiderforeningen har da gitt 25 kroner til Spaniahjelpen. Det samme beløpet har Haugesund Typografiske forening bevilget, mens Haugesund Jern & Metall, avd. 57, står oppført med en gave på 100 kroner den aller første måneden i denne lokale aksjonen. Og slik fortsetter det frem til 1939.

Først og fremst er det de lokale fagforeninger tilknyttet LO som har gitt sine bidrag. Men også noen andre frivillige organisasjoner har støttet prosjektet. Det samme har enkeltpersoner gjort. Noen ganger har man arrangert bøsseinnsamlinger eller utlodninger. Men i all hovedsak er det fagforeninger som har gitt sine bidrag, enten som bevilgninger på årsmøter eller gjennom spesielle innsamlingsaksjoner.

Når kjente foredragsholdere som Lise Lindbæk, Nini Haslund Gleditsch eller andre er på besøk, kan beskjedne inngangspenger til foredragene gi et lite overskudd. (Kassabok 5.4.1938 og 3.3.1938)

NORGE - DEN STØRSTE BIDRAGSYTEREN

Den sentrale ledelsen for den norske innsamlingen hadde opprettet en egen konto for dette prosjektet i Den norske

På vendstre: Lise Lindbæk.

Faksimile Haugarland Arbeiderblad 02.04.1938

Bilde av plakat "hjelp de spanske barn"

Creditbank i Oslo. Med jevne mellomrom sendte de 110 lokale spaniakomiteene inn penger til denne kontoen. Fra komiteen i Haugesund ble de første innsamlede midler sendt til hovedstaden 5. desember 1936.

Omtrent hvert halvår fram til juli 1938 ble det fortløpende overført midler til den sentrale kontoen i Oslo. I januar 1940 ble prosjektet og regnskapet avsluttet i Haugesund, og de resterende midler, kr. 225,26, sendt til Creditbanken. De gamle regnskaper viser at det da var samlet inn 2549 kroner i Haugesund. Det var ikke noe lite beløp i "de harde trettiårene". Her må vi ta i betraktning at "giverne" i all hovedsak var vanlige arbeidsfolk og deres faglige organisasjoner. Tiden var også preget av betydelig arbeidsløshet. Slik sett var den norske spaniahjelpen et kraftig håndslag til medmennesker i nød og fortvilelse.

Da borgerkrigen i Spania sluttet, var den norske hjelpen kommet opp i mer enn 2 millioner kroner. Det var et formidabelt beløp i 1939. I forhold til innbyg-

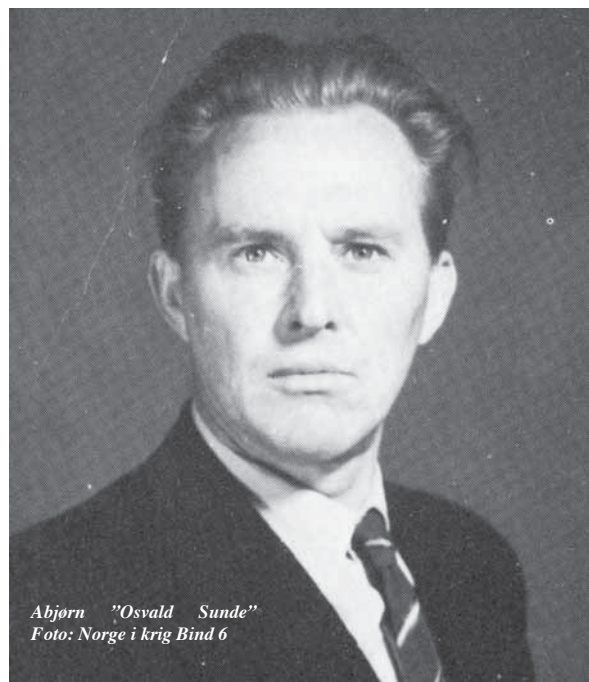
---

gertallet lå Norge på topp blant de europeiske nasjoner. For norske innsamlede midler ble det drevet barnehjem og sykehus. Norgeshjelpen finansierte drift av ambulanser, og innkjøp av medisiner, mat og klær.

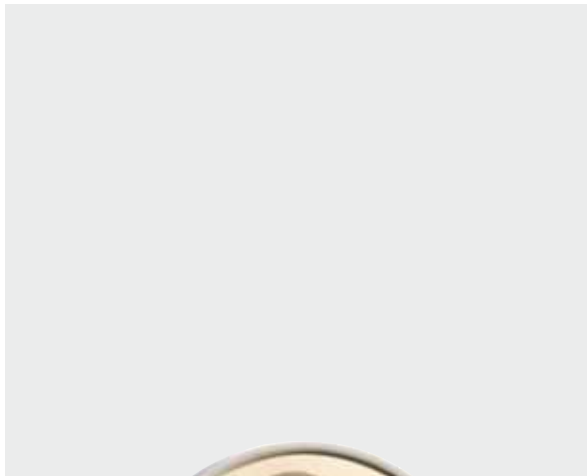
TRE FRA KOPERVIK – EN FRA HAUGESUND

Unge menn fra store deler av Europa meldte seg som frivillige på regjeringssiden i det som skulle bli den langvarige og blodige borgerkrigen i Spania. Omkring 300 av dem var norske. Tre av dem kom fra Kopervik, en fra Haugesund.

Skomaker Anton Sunde var en av arbeiderbevegelsens veteraner i Haugesund. Her var han engasjert i politisk arbeid fram til han senere bosatte seg i Kop-

Abjorn "Osvald" Sunde"
Foto: Norge i krig Bind 6

Oppe: Håkon Sunde Foto: Arbeidere under våpen
Nedde: Bernhof Kristensen som konfirmant. Foto: Privat

---

ervik. I Yngvar Ustvedts bok *Arbeidere under våpen*. Norske frivillige i den spanske borgerkrig er inntatt en navneliste over samtlige nordmenn som kjempet mot Franco i Spania. Tre av skomaker Sundes sønner er med på denne listen: Asbjørn, Håkon og Oddvar.

Alle de tre brødrene kom senere aktivt med i motstandskampen etter den tyske okkupasjonen av Norge i 1940. Håkon Sunde ble dødsdømt og skutt i Trandumskogen 1. mars 1944. Asbjørn Sunde med dekknavnet Osvald, aktiv i NKP, ble etter krigen, i 1954, pågrepet og dømt for spionasje til fordel for Sovjetunionen. Alle de tre brødrene omtales som godt utrustet og ideologisk orienterte.

Bernhof Kristensen vokste opp i enkle kår på Bak-erøya i Haugesund. Blant folk som husker ham, blir han beskrevet som en skoleflink bokorm, med stor interesse for litteratur. Han reiste til sjøs i noen år i mellomkrigstiden, og hadde ellers noen strøjobber i hjembyen i disse årene. Han kom aldri hjem etter deltagelsen i den spanske borgerkrigen. Familien har aldri lykket med å få noen bekreftede opplysninger om hva som kan ha hendt ham, da eller senere.

Kilder:

Halvorsen, Terje (2003) Partiets salt – AUFs historie.

Ustvedt, Yngvar (1975) Arbeidere under våpen. Norske frivillige i den spanske borgerkrig.

Ikke publiserte kilder:

Kassabok for den lokale spaniakomite i Haugesund. 1936.

Steffens, Elias. Håndskrevne erindringer fra Spaniaturl i 1938.